

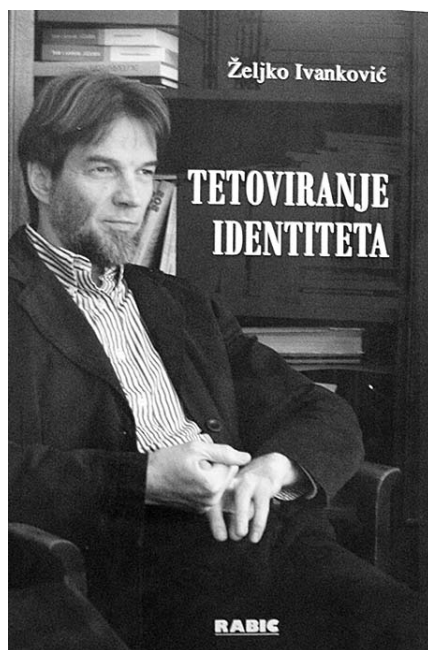
SKANDAL U SARAJEVU:
TEOKRATSKI KOMESARI IZ DIPLOMATSKOGA UVOZA

Slučaj Ivanković

Kako je Odjel za štampu iranske ambasade u Sarajevu osudio književnika Željka Ivankovića kao protivnika islamskoga svijeta – i kako bosanskohercegovačke institucije nisu ni pokušale zaštititi svojega pisca i građanina

Mladenko Marijanović

U sarajevskom *Oslobođenju* objavljen je feljton u 26 nastavaka (od 10. svibnja do 4. lipnja) priređen prema knjizi eseja *Tetoviranje identiteta* Željka Ivankovića, objavljene u sarajevskoj izdavačkoj kući Rabic u proljeće 2007. godine. A onda, *Odjel za štampu* Ambasade Islamske Republike Iran u Sarajevu dana 19. lipnja 2009. reagira u povodu objavljenog feljtona “odgovorom” (koji nitko nije tražio niti očekivao), počinjući simptomatičnim “U ime Boga!” i proglašavajući objavljene dijelove iz Ivankovićeve knjige “nevještim napadom na islam”. Dva dana poslije *Oslobođenje* prenosi Ivankovićev odgovor na “odgovor” u kome ovaj književnik alarmira “nadležne institucije svoje zemlje da ga zaštite od stranih diplomatskih predstavnika u njegovoj zemlji”, te također sveučilišne i književne krugove da stanu u obranu (danas njegovih, sutra svojih) autorskih prava i spisateljskih sloboda. U Ivankovićevu obranu jedan za drugim javljali su se hrabri i dovoljno svjesni pojedinci, a javila se i pokoja strukovna asocijacija, ali snažne i jedinstvene reakcije onoga što se smatra intelektualnim miljeom u BiH nije bilo. Bruka bh. društva postala je tim veća kad je prosvjed (onakav kakav on treba biti – frontalni) potpisalo i uputilo 20 uglednih profesora slavista sa sveu-

Naslovna stranica knjige – Željko Ivanković: *Tetoviranje identiteta*; *Pohlepa za prošlošću*; *Studije i eseji*, Rabic, Sarajevo, 2007, 396 stranica

čilištâ njemačkoga govornog područja: Austrije, Njemačke i Švicarske. Posebno je znakovita šutnja bošnjačkih intelektualaca – uz par časnih izuzetaka, a “slučaj Ivanković” koji službenome Sarajevu ni malo ne služi na čast na koncu je dobio publicitet i na Radiju *Free Europe*.

Sam protiv islamskog svijeta

Najteže, ali i najmanje održive (dis)kvalifikacije Ivankovića s kojima nastupa tajnoviti *Odjel za štampu* kažu ovako: “Glavni cilj ovog djela, koje je u službi psihološkog i informacionog rata protiv islamskog svijeta jeste prekid kontakta bosanskohercegovačkih muslimana sa islamskim svijetom. To je isti onaj cilj kojeg Milošević, Tuđman, Karadžić, Mladić, Arkan, Šešelj i Mate Boban nisu uspjeli ostvariti, a čijem ispunjenju sada teži Željko Ivanković.” Smiješno je da su stavili Ivankovića u isti

kavez s navedenim “zvjerkama”, a još ga prije toga pokušali minorizirati kao “dječjeg pisca”. Pa ga, ne znajući više kamo bi s njim, naposljetku svrstali u društvo pisaca, ali ne onih “čiji je način i stil islamofobijskog pisanja vješt i akademski”, već uz bok “nevještih”: Salmana Rushdieja i Azar Nafisi. *Odjel*, međutim, u

jednom dobrom dijelu svog reagiranja (a koje se protegnulo na dvije goleme novinske stranice) dopušta Ivankoviću da predahne, dok se obračunava s knjigom *Čitati Lolitu u Teheranu*, čija je autorica Nafisi nekadašnja profesorica engleske književnosti na teheranskom sveučilištu. Vezujući se u reagiranju konkretno za tekst *Žene u svijetu islama* Ivankoviću stavljaju primjedbu da mu je Salman Rushdie također “slab i neosnovan izvor”.

Kao profesor književnosti Ivanković u svom reagiranju složeno u osam točaka ukazuje na činjenicu da *Odjel* pokušava atakirati na njegov kredibilitet ideološki umjesto argumentacijom. Napominje kako je *Odjel* ustvrdio da su “dijelovi njegove knjige prepuni grešaka i netočnih informacija”, a koji su to dijelovi, koje greške i koje netočne informacije taj isti *Odjel* ne navodi. Samim tim je jasno da on s *Odjelom* i *Odjel* s njime nema o čemu konkretnom polemizirati i da je, kako sam Ivanković kaže, riječ o “novinsko-pogromaškom pamfletu” poguranom od strane “domaćih dobro plaćenih suflera”. Knjiga je, uostalom, izašla prije više od dvije godine, a esej koji *Odjel* spominje bio je još ranije objavljen u jednom respektabilnom časopisu. Nejasno je, dakle, kako su doušnici *Odjela* zaduženi za “ideološko-policijsko čitanje bh. književnosti” mogli toliko prespati.

Diplomatski skandal

Prva žestoka reakcija stigla je od prof. dr. Dubravka Lovrenovića, i to ovim riječima: “Ovo je intervent osobe kojoj je Bosna i Hercegovina domovina i država u kojoj ste Vi – ‘u zemlji prijema’ – ipak samo gost. Nije, naime, uobičajeno da diplomatski predstavnik svom domaćinu dijeli slične lekcije. Ne znam jeste li u *Odjelu* toga svjesni, ali Vaše pojedine tvrdnje predstavljaju grubo miješanje u unutarnje stvari jedne, barem formalno, suverene države. Da ta država nije žrtva različitih političkih volja domaćih pseudoelita i suprotstavljenih interesa u okviru tzv. međunarodne zajednice, uključujući i islamske zemlje – ona bi na Vašu adresu uputila protestnu diplomatsku notu. Nekako ste se previše udomačili a, koliko znam, Vaš *agrement* još uvijek ne znači da je BiH – Iran”. Povjesničar Lovrenović uputio je *Odjelu* osnovne političko-diplomatske poučke, ali i podsjetio na još neke činjenice: “Da bi Vas se shvatilo ozbiljno morat ćete se informirati o tzv. ‘Alijinim Hrvatima’. Alija, to je, znate, onaj dobroćudni starac koji nikad ne podiže glas, koji je 1992. narodima BiH obećao demokraciju, da bi zatim u ratu iz Armije BiH i državnih institucija u tišini i bez pisanog traga počistio sve nemuslimane. U pojedinim postrojbama Armije BiH tada je bilo oko 30% Srba, Hrvata i ostalih. Ima, međutim, onih koji pamte ratno vrijeme, kada je isključivo jedna grupa ‘Alijinih Hrvata’ – dok su sadašnji rentijeri muslimanstva i bošnjaštva šutjeli kao zaliveni, čekajući (kako je jedan objašnjavao upravo Ivankoviću) hoće li Srbi ući u Sarajevo – branila pravo bosanskohercegovačkih Muslimana na život i javno osuđivala njihovo ubijanje i deportacije. Ivanković je jedan od njih.” Kasnije je, u sklopu polemike o

feljtonu, na ove Lovrenovićeve riječi reagirao profesor Gazi Husref-begove medrese i hatib (propovjednik) džamije *Čobanija* Mustafa ef. Spahić, braneći Aliju Izetbegovića, a potpuno ignorirajući napad na Ivankovića.

Među prvima je reagirao i Srđan Dizdarević, predsjednik Helsinškog komiteta BiH, kazavši između ostalog: “Na način na koji Ambasada Irana na početku markira svoju poruku, neka mi bude dopušteno da jednako postupim: bliži mi je Željko Ivanković od ovih advokata islama koji ga tako žestoko i neargumentovano napadaju!”, i dodajući: “Ne sporeći ni u jednom trenutku pravo Ambasadi Irana učesće u javnoj razmjeni mišljenja, molim da i njeni predstavnici shvate naše poimanje demokratije, slobode i ideologije, kako bi mogući dijalog ostao zaista dijalog, a ne rat.”

Najlakše je progoniti

U *Oslobođenju* se zatim oglasio i PEN Centar BiH, upozorivši: “Ideološki usmjeren napad na ozbiljnog i aktivnog člana niza spisateljskih organizacija u BiH i Hrvatskoj neprimjeren je za diplomatsko predstavništvo u zemlji u kojoj su ionako krhki demokratski principi tek počeli da se razvijaju usred klerikalnih politika koje žele da ih umanje i kontrolišu, kršeći pritom elementarno ljudsko pravo na riječ i stav.”

Pa onda i Društvo hrvatskih književnika Herceg-Bosne: “Pokušali smo, prateći korespondenciju u spomenutom dnevnom listu razaznati uzroke te polemike koja se ubrzano penje na žučnu razinu i ne vidjesmo ništa drugoga doli bespotrebnog i u dobroj mjeri neodmjerenog i neukusnog reagiranja na stajališta domicilnog bosanskohercegovačkog intelektualca. Kad bi se tako oštro reagiralo na svako javno izneseno stajalište u Bosni i Hercegovini, onda bi gospodin Željko Ivanković zacijelo bio posljednji na tom popisu.”

Alen Kristić, član uredništva magazina za političku kulturu i društvena pitanja *Status*, k tome i same rubrike u kojoj je objavljen Ivankovićev esej pod naslovom *Fundamentalizam: Redukcija ideja za apsolutizaciju vlasti* (broj 11/2007.), našao je potrebnim reagirati s teološkog aspekta: “Prema ocjeni *Odjela* Ivanković je vrhunski mrzitelj islama! Da ta tvrdnja nije tragična, odraz posvemašnje nesposobnosti čitanja eseja – za što je potrebno ipak nešto obrazovanja, pameti i mašte, naprosto misli oslobođene ideološke ukalupljenosti, ili zlonamjernosti koja se samo prikrija iza tobožnje zabrinutosti za islam – zavrjeđivala bi tek osmijeh uz odmahivanje ruke. Ovako zahtijeva reakciju (čak daleko ozbiljniju opservaciju nego je ovdje moguća) ne samo iz zabrinutosti za pravi islam, nego i za dobro cjelokupnog društva!”. Kristić naglašava: “Tko god pročita spomenuti Ivankovićev esej bez ideološkog učitanja vidjet će da je on jednako oštro i nemilosrdno uperen protiv ideologizacije kršćanstva (ne kritizira

Reagiranjje na navode Odjela za tisak iranske ambasade u Sarajevu

Nedopustiv napad na pisca

Predstavništvo jedne zemlje je institucija koja ni u kojem slučaju nije mjerodavna da donosi bilo kakve prosudbe o građanima zemlje-gostodavca, smatraju profesori sveučilišta njemačkog govornog područja

Ambasada Islamske Republike Iran u Sarajevu

Poštovano uredništvo, s velikim smo zaprepaštenjem saznali za reakciju Odjela za tisak iranske ambasade u Sarajevu na tekst spisatelja Željka Ivankovića. U svojem se tekstu Ivanković među ostalim bavi ulogom žene u islamskim društvima, što naravno može biti tema sučeljavanja. No pismo Odjela za tisak nije racionalno sučeljavanje.

Kao prvo: predstavništvo jedne zemlje je institucija koja ni u kojem slučaju nije mjerodavna da donosi bilo kakve prosudbe o građanima zemlje-gostodavca. Njezine se zadaće odnose na potpuno druga područja negoli su to ograničavanja slobode mišljenja u zemlji-domaćinu. Osim toga, tko je Iranu delegirao vrhunsko pravo tumačenja u pitanjima islama? Nota bene, u svojem se pamfletu anonimni sačinitelj (sačinitelj?) ne suzdržava ni od napada na druge islamske zemlje.

Kao drugo: gospodina se Ivankovića

Prof. Dr. Alicia Assmann, Universität Konstanz

Alicia Assmann

Prof. Dr. Jan Assmann, Universität Heidelberg

Jan Assmann

Prof. Dr. Vladimir Bittl, Universität Wien

Prof. Dr. Dagmar Burkhardt, Universität Mannheim

Dagmar Burkhardt

Prof. Dr. Hans Günther, Universität Bielefeld

Hans Günther

Prof. Dr. Miranda Jakša, Humboldt Universität Berlin

Miranda Jakša

Prof. Dr. Renate Lachmann, Universität Konstanz

Renate Lachmann

Prof. Dr. Sylvia Sasse, Universität Zürich

Sylvia Sasse

Prof. Dr. Myrelle Schnyder, Universität Zürich

Prof. Dr. Thomas Grob, Universität Basel

Prof. Dr. Igor Simeonov, Universität Konstanz

Prof. Dr. Tanja Zimmermann, Universität Konstanz

PD Dr. Susi Frank, Universität Konstanz

PD Dr. Riccardo Nicolosi, Universität Konstanz

Dr. Davor Begonović, Universität Konstanz

kritizira u dva konteksta, jednom u vezi sa Salmanom Rushdiem i Azar Nafisi, autoricom autobiografskoga romana "Reading Lolita in Tehran", ali onda ga se stavlja, što ima daleko ozbiljnije posljedice, u isti red s glavnim uzročnicima rata u Bosni i Hercegovini (Tudman, Milošević, Karadžić, Mladić, Šešelj, Boban) od kojih su neki osuđeni kao ratni zločinci, a neki su toj presudi izmakli, bilo zbog smrti ili kakva drugoga razloga, i to kao nastavljajuća njihove politike. To je podmetanje nečuvano, između ostalog i zbog toga što se njime na ozbiljan način ugrožava fizička sigurnost gospodina Ivankovića.

Stoga protestiramo na najoštrij način protiv takve prakse i zahtijevamo da se u budućnosti odustane od njezine primjene. Uz srdačne pozdrave,

Universität Konstanz,
Fachbereich
Literaturwissenschaft
Slavistik

Faksimil potpisa podrške uglednih profesora sveučilišta njemačkoga govornog područja: Austrije, Njemačke i Švicarske

li upravo na početku tog eseja papu Benedikta XVI.?) i islama, naprosto protiv svake ideologije, fašističke ili komunističke, liberalne – svejedno je! I sjajno nam pokazuje kako sve te ideologije funkcioniraju na jednak način neovisno što izvana, nomenklaturom, izgledaju drugačije." I naposljetku dodaje: "Spomenuti Odjel i posredno domaći muslimanski intelektualci, a napose teolozi koji bi trebali zavidjeti Ivankoviću na tako hrabrim i angažiranim tekstovima, potvrdili su Ivankovićevu tvrdnju iznesenu u tome eseju: *Mnogo je lakše druge optuživati, progoniti, pa čak i ubijati zbog toga što nam ukazuju na okaljanost naših simbola, naših ideala, nego ih čistiti, jer čistiti bi značilo obračunavati se s lošim dijelom sebe, vlastitim lošim naslijeđem.*"

Prosvjed iz Njemačke

Reagiranja se nije libio ni književnik Ivan Lovrenović, priznajući da je očekivao više senzibilnosti od strane bh. društva: "Rijetko viđen kulturni i književno-intelektualni skandal, u formi bjesomučnoga napada na slobodu izražavanja i slobodu ličnosti, ovaj događaj ima takvu težinu, da bi se moralo očekivati energično reagiranje svih institucija i udruženja kojima su ove

vrijednosti upisane u djelokrug i javni angažman. Ne zbog reakcija samih, nego zbog goleme ozbiljnosti presedana: ako ta ozbiljnost ne bude prepoznata i adekvatno osvjetljena kroz jasna reagiranja pozvanih institucija, sutra možemo očekivati otvorenu sezonu ideološkog lova i hajke na naše sugrađane, koju će voditi i orkestrirati službenici bilo koje strane ispostave kojoj to padne na pamet."

Polemika nije mogla proći niti bez prof. dr. Envera Kazaza: "Prisvajajući pravo na istinu i pravo na ukidanje slobode u ime despotizma, Odjel nastoji linčovati Željka Ivankovića, logikom i jezikom najobičnijeg doušnika, te strategijom potkazivačke mašine despotskog režima. Zato Odjel i može sebi dozvoliti nezamislivo poređenje Željka Ivankovića sa ratnim zločincima ili osuđenicima za ratni zločin." Kazaz zaključuje: "Od pedesetih godina prošlog vijeka, kada je komunistička ideologija propisivala šta jeste a šta nije 'ispravno' izučavanje i razumijevanje, u našoj javnosti nije napisan rigidniji ideološki propis jednom piscu."

Predsjednik Društva pisaca BiH Gradimir Gojer također je dao izjavu: "Ne ulazeći u detalje niti Ivankovićevog teksta, niti

osuda takvog teksta, duboko, s gnušanjem, odupirem se nelogičnom vraćanju na stara vremena restrikcija svakovrsne slobode, a posebice slobode stvaralaštva.”

Naposljetku dolazi prosvjedno pismo iz Konstanza, u kome reagiraju intelektualci s desetak sveučilišta, slavisti koji poznaju naš prostor, naš jezik, kulturu i književnost.⁹¹ Oni počinju: “S velikim smo zaprepaštenjem saznali za reakciju *Odjela za tisak* Iranske ambasade u Sarajevu na tekst spisatelja Željka Ivankovića. U svojemu se tekstu Ivanković među ostalim bavi ulogom žene u islamskim društvima, što naravno može biti tema sučeljavanja. No pismo *Odjela za tisak* nije racionalno sučeljavanje.” I završavaju: “Gospodina se Ivankovića kritizira u dva konteksta; jednom u vezi sa Salmanom Rushdiem i Azar Nafisi, autoricom autobiografskoga romana *Reading Lolita in Tehran*, ali onda ga se stavlja, što ima daleko ozbiljnije posljedice, u isti red s glavnim uzročnicima rata u Bosni i Hercegovini (...) To je podmetanje nečuveno, između ostalog i zbog toga što se njime na ozbiljan način ugrožava fizička sigurnost gospodina Ivankovića. Stoga protestiramo na najoštriji način protiv takve prakse i zahtijevamo da se u budućnosti odustane od njezine primjene.”

O čemu zapravo govore ovi ljudi koji su vrlo osjetljivi na književne i stvaralačke slobode kad spominju “fizičku sigurnost”? O tome da je pred islamistima turski nobelovac Orhan Pamuk (*Snijeg*) prošle godine morao bježati u New York, o tome da Nafisi ne smije u Teheran ... O tome da se “izgovorena riječ i odapeta strijela ne mogu vratiti”, kako kaže jedna arapska poslovice, a koju neki ljudi u nekim *odjelima* ozbiljno shvaćaju.

O situaciji u BiH samo po sebi govori i to što domaći sveučilišni profesori ili sjede u mišjim rupama ili namjerno šute. No, reagiralo je još nekoliko Ivankovićevih inozemnih kolega.

Sarajevo ostalo nijemo

I sam podrijetlom iz grada na Miljacki, književnik Miljenko Jergović, u svom komentaru koji je objavilo *Oslobođenje*, kroz Ivankovićev slučaj uočava sada već neporecivu teheranizaciju Sarajevu. To je etiketa, kaže Jergović, koja se u vrijeme uoči posljednjeg rata u Sarajevu strašno teško primala, a i danas zvuči kao

uvreda kad je izgovara Milorad Dodik. “Iranska je ambasada progonom Željka Ivankovića učinila najveću uslugu upravo Miloradu Dodiku, jer je bosanskohercegovačku suverenost učinila grotesknom, a onoj staroj sarajevskoj uzrečici o krmetu u Teheranu pružila je novi, tužni smisao”, zaključuje Jergović, ciljajući prije svega na indolentnost ministra vanjskih poslova BiH Svena Alkalaja i njegova šefa Harisa Silajdžića.

U članku pod nazivom *Kulturom do nasilja u Glasu Istre*, te u banjolučkim *Nezavisnim novinama*, skandalozni napad “duhovnih policajaca iranske ambasade” na Ivankovića analizirao je i ugledni hrvatski novinar Drago Pilsel. I Hrvatski je centar PEN-a, u izjavi koju je potpisala Nadežda Čačinović, izrazio zabrinutost što je Ivanković, inače član toga Centra, postao “predmetom intervencije” odjela za tisak Iranskog veleposlanstva u Sarajevu.

Riječki *Novi list* iz pera Borisa Pavelića također je donio opsežan tekst o *Iranskoj cenzuri bosanskoga pisca*, a beogradska *Politika* osvrtno Davora Kovačevića pod naslovom *Kad se islam brani od pisca*. Najposlije je izviješteno i na Radiju *Slobodna Europa*, na engleskom jeziku. Autorica je priloga Zhana Kovačević kod prvog čovjeka bh. diplomacije Svena Alkalaja, kao i još nekih sugovornika, pokušala doznati zašto tolika šutnja, no Alkalaj je kazao “kako nije bliže upoznat s Ivankovićevim slučajem, ali da bilo kakva direktna prijetnja ili ugrožavanje pisca trebaju biti istraženi.” I Kemal se Kurspahić na Radiju *Slobodna Europa* s komentarom *Uvodno u Europu* kritički oglasio spram Alkalaja: “Ministar, i to inostranih poslova, ne može ne znati ništa o slučaju otvorenog pokušaja stranog diplomatskog predstavništva da u njegovoj zemlji zavodi red po vlastitim mjerilima javnih sloboda i ograničenja.”

I tako je bosanskohercegovački državni vrh zastao da sačeka “ozbiljnije prijetnje”, a iranski se *Odjel za štampu* povukao u anonimnost iz koje je i izišao. Književnicima je to poruka – neka dvaput promisle ako se već žele u svom poslu služiti slobodom stvaranja!

U međuvremenu je, nakon godišnjih odmora, cijela stvar otišla dalje, pa su napadi na Ivankovića pokrenuti iz nekih islamskih vjerskih krugova u BiH, ponajprije iz islamskih novina *Preporod*, ideološki rigidnog *Saffa*, te s klero-nacionalističkih web portala.

⁹¹ Potpisnici su: Aleida Assmann, Jan Assmann, Vladimir Biti, Dagmar Burkhart, Hans Günther, Miranda Jakiša, Renate Lachmann, Sylvia Sasse, Mireille Schnyder, Thomas Grob, Igor Smirnov, Tanja Zimmermann, Susi Frank, Riccardo Nicolosi i Davor Beganović. (op. ur.)

U ime Boga!

Ivankovićeve je islamofobija u službi psihološkog i informacionog rata – ulomci iz ocjene Odjela za štampu

Odjel za štampu Ambasade Islamske Republike Iran u Sarajevu

Povodom objavljenih dijelova teksta u vašem listu u feljtonu *Tetoviranje identiteta* autora Željka Ivankovića, a koja se bave temom *Žene u svijetu islama*, dostavljamo vam naš odgovor.

Molimo da se, sukladno kodeksima štampe, dostavljeni tekst u potpunosti objavi u jednom ili više dijelova na istim stranicama.

Zahvaljujemo na vašoj pažnji!

U ime Boga!

Objavljeni dijelovi knjige Željka Ivankovića u *Oslobođenju* su stereotipni i nevjest napad na islam i nešto što liči na javni lič muslimana. U ovom napadu Željko Ivanković ne spada u red osoba poput Bernarda Luisa, Danijela Pajpsa ili Samjuela Hantingtona čiji je način i stil islamofobijskog pisanja vješt i akademski. Naprotiv, Željko Ivanković liči na one islamofobijske pisce čije je poznavanje islama i političko-društvene situacije islamskih zemalja neznatno i ravno čitanju jednog romana ili teksta i koji žele da svoje pravo lice naspram islama pokažu napadom na muslimane.

Kada jedan pisac dječije književnosti želi da o važnim vjerskim, političkim i društvenim pitanjima da mišljenje, rezultat neće biti ništa drugo do ovako slabi tekstovi. Svaki pisac se svojoj profesiji treba posvetiti izučavanjem i ispravnim razumijevanjem, jer u suprotnom njegovo djelo će ispasti smiješno i rezultirat će kontraefektom. Takođe, rezultat takvog djela nije ništa drugo do izazivanje tenzija i rušenje odnosa među vjerskim zajednicama u BiH. (...)

Nažalost, dijelovi Ivankovićeve knjige *Tetoviranje identiteta* prepuni su grešaka i netačnih informacija. Glavni cilj ovog djela, koje je u službi psihološkog i informacionog rata protiv islamskog svijeta, jeste prekid kontakta bosanskohercegovačkih muslimana sa islamskim svijetom. To je isti onaj cilj kojeg Milošević, Tuđman, Karadžić, Mladić, Arkan, Šešelji i Mate Boban nisu uspjeli ostvariti, a čijem ispunjenju sada teži Željko Ivanković.

Kada se Ivanković u tekstu *Žene u svijetu islama* poziva na riječi Selmana Ruždija, time pokazuje da mu je izvor slab i neosnovan. Kada je to Selman Rušdi postao teoretičar islama? (...)

No kada se pisac poziva na riječi Selmana Ruždija da "islam plaši žene te da je veo na licima žena sredstvo za oduzimanje njihove moći", to onda više nije govor uperen protiv jedne određene zemlje ili kulture, već generalno protiv islama. Islam nije uveo ograničenja za žene. U principu, niko nema pravo ženama uskraćivati temeljno pravo, a to je sloboda. Hidžab je u islamu vjerska naredba koja proizilazi prihvatanjem ove vjere, a koje nije prisilno. Ni hidžab nije prisilan, to je vjerska naredba, a od vjernika se očekuje da je izvršavaju. (...)

Pozivanje pisca na knjigu Azar Nafisi *Čitati Lolitu u Teheranu* i informacije sadržane u njoj, pokazatelj je površnosti pisca. Nafisi, nekadašnja profesorica engleske književnosti na Univerzitetu u Teheranu, nastoji u stilu Nabokova predstaviti Teheran. To je onaj stil koji je očigledno bio u službi propagandnog rata Buša protiv Irana. Ova knjiga je objavljena istovremeno s Bušovim napadom na Irak. Azar Nafisi u svojoj knjizi veliča neokonzervativce poput Bernarda Luisa, Fuada Adžemija⁰¹ i Pola Volfovića. Međutim, njena priča o Iranu je staljinistička, jednodimenzionalna, netačna i nerealna. Iran i islam kakvim ih Nafisi vidi, vještački su prikazani prljavim i okrutnim. Nafisi želi da Iran poveže sa staljinističkom Rusijom i upravo zbog toga je primorana da izabere knjigu Nabokova. (...)

Suprotno mišljenju Azar Nafisi, žene u Iranu nisu zarobljenik kuće i muževa. One su prisutne i aktivne u svim društvenim i životnim oblastima pa čak i u oblasti sudstva. (...)

Autor [Ivanković] je napisao da je "islam u Iranu državna ideologija". Prirodno, autor zna da postoji razlika između religije i ideologije. I dok u oblasti religije postoje brojna tumačenja zbog čega se mijenjaju religijski pojmovi, to nije slučaj sa ideologijom. Ideologija je zatvorena definicija stvarnosti čije značenje nije podložno promjeni. Islam u Iranu suštinski ne može biti ideologijski, jer su brojna vjerska tumačenja u vlasti i van nje njemu podarila raznovrsnost i pluralizam. (...)

Iz članka – Odjel za štampu Ambasade Islamske Republike Iran u Sarajevu: *Nevjest napad na islam; Reagiranje na feljton "Tetoviranje identiteta" Željka Ivankovića; Dijelovi Ivankovićeve knjige prepuni su grešaka i netačnih informacija; Glavni cilj ovog djela, koje je u službi psihološkog i informacionog rata protiv islamskog svijeta, jeste prekid kontakta bosanskohercegovačkih muslimana sa islamskim svijetom, Oslobođenje, Sarajevo, 19. 6. 2009, str. 12-13.*

Željko Ivanković

Vrijeme je da padnu maske

Oni su do kraja ideologizirani, oni ideološki reagiraju, kao što je u prethodnom sustavu kod nas odmah Centralni komitet ili agitprop reagirao u smislu da je to protiv interesa radničke klase, protiv samoupravljanja, protiv socijalizma ... – tekst intervjua koji je Željko Ivanković dao mostarskome Dnevnome listu

RAZGOVARALA: **Andrijana Copf**

Književnik Željko Ivanković iz Sarajeva prije dvije godine objavio je knjigu *Tetoviranje identiteta*, no tek je objavljivanje dijelova ove knjige u feljtonu od prije nekoliko dana u jednim dnevnim novinama izazvalo niz reakcija.

Prvo se oglasio Odjel za tisak Veleposlanstva Islamske Republike Iran u Sarajevu, optužujući Ivankovića na “nešto što liči na javni linč muslimana”, da je cilj knjige “prekid kontakta bosanskohercegovačkih muslimana s islamskim svijetom, što je isti onaj cilj kojeg Milošević, Tuđman, Karadžić, Mladić, Arkan, Šešelj i Mate Boban nisu uspjeli ostvariti, a čijem ispunjenju sada teži Željko Ivanković”, navodi se između ostalog u reagiranju Odjela za tisak Veleposlanstva Islamske Republike Iran u Sarajevu. Nakon toga u Ivankovićevu “obranu”, ali ne samo u obranu njegovih prava i sloboda, nego u obranu slobode pisca na pravo mišljenja, stao je, dosad, Dubravko Lovrenović, PEN Centar BiH, urednik Alen Kristić, Ivan Lovrenović, Srđan Dizdarević i Društvo hrvatskih književnika HZHB. Način reagiranja na književno djelo, slobodu govora i interpretacije, slobodu javne riječi i stanje našeg društva, bili su povod za naš razgovor s književnikom Željkom Ivankovićem, istaknutim pjesnikom, pripovjedačem, romanopiscem, esejistom, radio-dramskim piscem, književnim kritičarom, prevoditeljem, publicistom i novinarom, koji je za svoja djela osvojio nekoliko međunarodnih i domaćih nagrada, čija su djela prevedena na petnaestak jezika, a kojeg u reagiranju spomenuti odjel naziva “tek dječjim piscem”.

ANDRIJANA COPF: O čemu ustvari i na koji način Vaša knjiga govori o islamu?

ŽELJKO IVANKOVIĆ: Ta knjiga ne govori o islamu. To je knjiga eseja u kojima tretiram najrazličitija pitanja iz kulture, kulturne povijesti i književnosti. U jednom segmentu te knjige govorim o onom dijelu književnosti koji dolazi iz suvremenih islamskih zemalja, islamskih društava, tipa Turske gdje piše Orhan Pamuk, Irana gdje piše profesorica Azar Nafisi koja je napisala izvanrednu knjigu *Lolita u Teheranu*, o knjigama koje je pisao Naguib Mahfouz, nobelovac iz Egipta, Hoseini iz Afganistana ..., dakle tretiram ta društva prema onome što o njima znamo iz književnosti i onome što je dio svakodnevnih društvenih prakse. Dakle, na način koji bi bilo koji pisac, a na koji sam i sam ranije tretirao literaturu koja nam je dolazila iz staljinskog sustava, tj. literaturu Solženjicina, Mandeljštama itd. Sav moj tretman, ako se to može reći, islama je tretman suvremenih islamskih društava na način na koji ih vidi ta literatura koja nam po prvi put dolazi iz tog svijeta i za koju smo jedva praktički i znali da postoji, koja se teško do nas probijala.

Što mislite da je onda toliko zasmetalo Odjelu za tisak Veleposlanstva Islamske Republike Iran u Sarajevu?

Upravo im je to zasmetalo, jer oni su do kraja ideologizirani. Oni ideološki reagiraju, kao što je u prethodnom sustavu kod nas bilo, kad neki pisac nešto napiše, dakle kad literarno tretira suvremenu stvarnost, odmah bi Centralni komitet ili agitprop reagirao u smislu da je to protiv interesa radničke klase, protiv samoupravljanja, protiv socijalizma ..., tako i ovdje. Nije tu za njih u pitanju literatura, nego je u pitanju napad na islam, praktički napad na milijardu muslimana, kao da je Teheran ili kao da je Veleposlanstvo Irana u Sarajevu branitelj svih muslimana svi-

jeta, ili branitelj ne znam čega od mene ili ne znam od koga. Da zlo bude veće, stvarnost koja se ovih dana događa i čije nam slike dolaze iz Irana i Teherana, gdje se ljudi na ulicama ubijaju, pokazuje nažalost da je profesorica koja je opisala svoja iskustva iz Teherana u knjizi *Čitati Lolitu u Teheranu* više nego u pravu.

Kao istaknuti književnik na svom primjeru sada ste osjetili što znači sloboda govora, sloboda stvaranja i javne riječi. Kakvom ocjenjujete slobodu govora i kulturu dijaloga u BiH?

Sloboda govora je nešto što nam je donio ovaj sustav, sustav u kojem sad živimo i za koji možemo reći da je demokratski u odnosu na prethodni sustav kad su slobode bile strogo kontrolirane, kad možda nije bilo ni dopušteno kritički govoriti o nekim društvenim fenomenima, kad nije bilo dopušteno čak ni književno promišljati neke društvene fenomene i kad su pisce slali u zatvor. Ja ne mislim da je ovo danas radikalno drukčije, ali mislim da bi ipak u jednom društvu trebalo urediti ono što mi tako olako zovemo sloboda govora i sloboda mišljenja. Naravno, ja jesam za beskrajno autorsko pravo i slobodu, ali ono uključuje u sebe i odgovornost – dakle, čovjek mora biti odgovoran za javnu riječ. Ne može se reći bilo što, da na to nitko ne reagira. Naprimjer, trebalo bi kontrolirati ili zakonom urediti nešto što je kleveta, ali ne na takav način da bilo tko to može tumačiti itd. Hoću reći da postoji puno neodgovornosti i neodmjerenosti, pa ako danas nešto izađe u novinama kao optužba protiv bilo koje osobe, ujutro bi morao javni tužitelj povesti istragu ili protiv onoga tko je to rekao, koji optužuje, ili protiv onoga koji je optužen. Međutim, ništa od toga. Danas imamo posve suprotnu situaciju od prošlih godina i prošlog sustava – imamo istovremeno i veliku slobodu i veliku neodgovornost. Sloboda i odgovornost su nešto što ide zajedno; ne može moja sloboda gušiti ili biti protiv tuđe slobode. U svijetu literature, mogu reći da danas imamo slobodu i treba je braniti. Sloboda se treba osvajati i braniti svaki dan, ona nije jednom zauvijek zadana. Međutim, kultura dijaloga, kultura govora, kultura komunikacije je nažalost na veoma niskom stupnju i to bi trebalo, uz punu spoznaju da društvo demokratski narasta, da se kultivira ..., urediti zakonskom regulativom, koja bi oštro sankcionirala ono što je eklatantan čin klevete, ali ne dopustiti da se ona interpretira od raznih centara moći.

Mnogi su kroz povijest svoje djelovanje opisivali kao djelovanje "U ime Boga", i upravo zazivom "U ime Boga" Odjel za tisak Veleposlanstva Islamske Republike Iran u Sarajevu počinje svoj tekst, dok ste Vi svoj odgovor njima naslovili sa "Strijela je odapeta". Jeste li imali neugodnosti nakon objavljivanja teksta? Bojite li se za svoju sigurnost?

Moram reći da do sada nisam imao ni problema ni neugodnosti. I ne plašim za svoju sigurnost, ali isto tako treba reći da je situacija u kojoj vas Odjel za odnose s javnošću ili za tisak u

Željko Ivanković

vašoj zemlji odstreljuje kao nepodobnog čovjeka ili pisca, kad vas optužuje za narušavanje međunacionalnih i međuvjerskih odnosa u vašoj zemlji, kad vas optužuje za islamofobiju, kad vas uspoređuje s ratnim zločincima itd., da to nije nimalo bezazlena situacija, jer uvijek ima onih koji su "psi egzekucije". To je uistinu diskvalifikacija, to je doista poziv na odstrel, to je stvarno nešto što može proizvesti neugodnosti. Ja sam svoj tekst naslovio *Strijela je odapeta* upravo asocirajući na situaciju u kojoj je iranski režim svojedobno pozvao na eliminaciju Rushdieja, a kad je svjetska javnost radila pritisak na taj režim oni su jednostavno rekli „Tu se ne može ništa učiniti, strijela je odapeta“. Dakle, doista treba biti vrlo osjetljiv na takav pritisak, na takav napad, jer on direktno ugrožava slobodu govora, ugrožava svakog pojedinca koji se drzne misliti drukčije. Koje su mjere, koji su razmjeri tog ugrožavanja prostora slobode tek ćemo vidjeti. Međutim, hrabri da je veliki broj ljudi, čak jedan od njih kaže „veliki broj pametnih ljudi“, reagirao, jer to nije obrana ni Željka Ivankovića i njegove slobode govora, mišljenja i pisanja, to je jednostavno obrana prostora u kojem treba izgrađivati i braniti sve ono što su vrijednosti demokratskog društva bilo gdje u svijetu. Dakle, slobodu da budete beskrajno odgovorni za ono što pišete i da budete slobodni u onome što pišete, a što ima i moralnu i etičku, ali i estetičku dimenziju.

Očekivali ste reakcije svoje države – BiH, reakcije Hrvatske i Srbije, institucija ... Jeste li zadovoljni tim reakcijama, reagiranjem javnosti općenito na ovakve stvari i na

činom na koji se staje u obranu književnika i javne riječi, načinom na koji se vodi dijalog?

Ja sam na kraju svoga pisma-odgovora iranskom Veleposlanstvu pozvao odgovorne institucije da reagiraju; da reagiraju u obranu onih mojih individualnih ljudskih, spisateljskih prava i sloboda, ali to je uvijek i istovremeno borba za svačije pravo govora u smislu one odgovornosti o kojoj sam govorio. I bez tog poziva (Ivan Lovrenović je to odlično pokazao u *Danima!*) određene institucije kojima je u opisu radnih zadataka čuvanje i obrana sloboda morale su reagirati. Recimo, iransko Veleposlanstvo se nije smjelo miješati u unutarnje stvari Bosne i Hercegovine. Diplomatski je skandalozno da oni prozivaju Hrvatsku i Srbiju. Očekivao sam i očekujem reakcije Helsinškog komiteta za ljudska prava jer je njihova obveza štiti ljudska prava. Naravno, i strukovne organizacije PEN Centar, Društvo pisaca, institucije kojima pripadam, Društvo pisaca i PEN Centar Hrvatske, svi su oni, ne samo radi Željka Ivankovića, jer se to može sutra svakome dogoditi, dužni prema tome iskazati svoj odnos. Zadovoljan sam tolikim brojem i kvalitetom reakcija, pogotovo još i onima za koje znam da tek dolaze. Međutim, sad je vrijeme, sad je mjesto, kako reče jedan moj kolega u mailu privatno mi dajući podršku, da se do kraja skinu maske, sad je vrijeme da se strijela kao bumerang vrati natrag onome tko ju je odapeo, sad je vrijeme da svi pokažemo da je ugroženi prostor sloboda nužno snažno intelektualno i moralno braniti. Dakle, odgovor na pitanje je: da, ja sam zadovoljan, međutim, uvijek ima i još prostora da se još snažnije oglasi, pogotovo institucije, jer je to njihova dužnost. Institucije za to i primaju plaću! Pojedinci ne primaju plaću za obranu slobode; pojedinci, dapače, ulažu vlastite slobode da brane i svoje i tuđe slobode.

Optužili su Vas i za izazivanje tenzija i rušenje odnosa među vjerskim zajednicama u BiH, u isto vrijeme navodeći da kad „dječji pisac (Vi) piše o važnim vjerskim, društvenim i političkim pitanjima, rezultat neće biti ništa drugo nego slab tekst kao knjiga *Tetoviranje identiteta*“. Uloga i odgovornost pisca i javne riječi je velika. Mislite li da ste u nečemu pogriješili i da ta knjiga (ili njeni dijelovi) zaista mogu biti ti koji će narušiti odnose među vjerskim zajednicama u BiH?

Kad vas netko hoće diskvalificirati, onda će sve to što vi pišete proglasiti beznačajnim. Naravno, njima je to bilo jako teško jer bi onda morali objasniti čitateljima zašto uopće toliko jaka, žestoka reakcija na dvije stranice protiv nekoga tko je beznačajan. To nisu mogli, ali su htjeli uvrijediti, poniziti, pa su me nazvali dječjim piscem što je meni na ponos da od mojih 30 knjiga imam dvije sjajne knjige za djecu koje su u lektiri. To je meni kompliment. Ali, opet se pitam, čemu reakcija, tolika reakcija, tako jaka, tako ideološki tempirana protiv nekoga tko je „samo dječji pisac“. I zamislite koja je to zemlja, koja je to javnost, koje je to društvo u kojem jedan dječji pisac može pokvariti međuvjerske odnose. Dakle, očito tu nešto ne štima, i u tim se elementima pokazuje sva slabost, sva ideološka zasljepljenost autora koji su pisali „reakciju“. Ja sam u svom eseju svaki od svojih stavova dobro obrazložio, elaborirao, potkrijepio literaturom i sve to javno pod svojim imenom i prezimenom objelodanio. U njihovoj reakciji nema nigdje ni jednog argumenta; samo diskvalifikacije, optužbe, ideološke floskule koje nigdje ništa ne dokazuju, opovrgavaju. To su im pokazali i svi oni koji su reagirali u obranu mojih prava i sloboda. Dakle, ni u čemu, ama baš ni u čemu nisam napravio ništa što bi potvrdilo bilo koju od tih njihovih ideoloških optužbi. Zamislite da vas optuže da vi narušavate međuvjerske odnose i radite ono što nisu uspjeli Tuđman i Milošević. Ma hajte, molim vas, Željko Ivanković niti ima političku moć, niti ima države ni institucije, ni vojske, ni policije, ništa da bi uradio što su eventualno ili stvarno radila ta dvojica ljudi, a čak i da sve to ima, morali biste to dokazati i pokazati, a ne samo okvalificirati ga kao dječjeg pisca koji to radi... Ako je sve to istina, onda nije istina ovo drugo. Dakle, ili nije istina da je taj tekst toliko loš i da sam ja samo dječji pisac, ili nije istina da ja radim ono što nisu uspjeli Šešelj, Arkan, Tuđman, Milošević ... nema koga mi sve nisu pripisali, ili će najprije biti istina da nije istina ni jedno ni drugo. Nego bit će da je Željko Ivanković pogodilo što bi rekli alkari „u sridu“ i da ih je to jako zaboljelo. Na kraju, i da je to tako, nažalost, sva ova stvarnost zadnjih desetak dana koju gledamo na televizijama i koju čitamo po novinama govori i potvrđuje ono što se događa običnom malom čovjeku u Teheranu. Mnogostruko potvrđuje i ono što je o tome napisala Nafisi u svojoj knjizi *Čitati Lolitu u Teheranu*.

Vidite li svoju i vjerujete li u budućnost u ovoj zemlji, mislim na bolju budućnost?

Da ne vidim bolju budućnost, davno bih otišao iz ove zemlje. Jer nisam od onih koji nema i ne može otići, ali sam veoma svjestan situacije da je ovo prostor u koji treba mnogo ulagati. Zna te priču o engleskoj travi – nije dovoljno da mi ujutro ustanemo, obradimo zemlju, zasijemo, zalijemo i šišamo travu svakih sedam dana; engleska trava je nešto za što treba 200-300 godina. Dakle, spominjem tu anegdodu jer mislim da u ovaj prostor treba mnogo ulagati da bi se dodatno demokratizirao, da bi se kultivirali odnosi, da bi se komunikacija digla na razinu koja je dostojna kulturnih, civilizacijskih normi, da se ovdje može normalno živjeti. Dakle, vjerujem u ovu zemlju, vjerujem u ovaj prostor, to pokazuju i brojne reakcije i brojne izravne, i neizravne, javne i tihe podrške koje dobivam posljednjih dana, a koje zapravo pokazuju da mnogi ljudi vide ovaj prostor kao svoj i žele njemu dati svoj dio snaga i energija da se on kultivira i digne na razinu civilizacijski dostojnog i prostora vrijednog za življenje.